

pretehtanost sintetičnih ocen na vsakem koraku, obenem še kritično podajanje dosedanje literature so poglavitne vrednosti te knjige. Posebno pomembno je, da obravnava delo nacionalna vprašanja s sodobnega zgodovinskega in sociološkega vidika, da jih jasno loči od idealističnih pojmovanj, hkrati pa ugotavlja in vrednoti pomen zgodovinske tradicije in podedovanih političnih, socialnih in kulturnih privilegijev za oblikovanje in razvoj posameznih narodov. Zlasti plodna je teza o tem, da je potrebno razlikovati med »zgodovinskimi« in »nezgodovinskimi« narodi ne na podlagi formalnega zgodovinskega prava, ampak na podlagi razlik v socialni strukturi in v etničnem značaju vladajočih razredov. S tega vidika postane očitna zgodovinska družbena upravičenost in progresivni pomen nacionalnih gibanj »nezgodovinskih« narodov, katerim se je v danih razmerah končno morala umakniti širša državna tvorba monarhije. Če se je takšna stvarna razlika med posameznimi narodi do prve svetovne vojne zmanjšala (kako in koliko, bi bilo potrebno šele raziskati), se je to v veliki meri dogodilo zaradi izrabe širokih potencialov, ki jih je oživila delitev dela v okviru posameznih narodnih družbenih enot. Pomen nacionalnih gibanj za hitrejši gospodarski, kulturni in družbeni razvoj po vsem ozemlju nekdanje monarhije je vprašanje, ki se ob Zwitterovi knjigi odpira in ki še čaka raziskovalcev.

Kolikor bolj je študij F. Zwittera in obeh sodelavcev poglobil zgodovinsko spoznanje nacionalnega problema v monarhiji in ga premaknil od njegovih najbolj vidnih pojavnih oblik, od političnih vprašanj demokracije in ustave, k prikritejšemu družbenemu bistvu, toliko bolj presega zgolj historični pomen in je poučen tudi za današnji čas in njegove probleme. Ni naključje, da so že v Stockholmu ob tem referatu zapazili pomen takšnega proučevanja nacionalnega vprašanja v zgodovinsko omejenem prostoru habsburške monarhije tudi za narode, razvijajoče se na ozemljih, ki so bila nekoč kolonialna.

Janko Pleterški

GLEDALIŠČE

STAVBA

Za dramatika, ki se pase na sočnih pašnikih moderne eksistenčne filozofije, je skoraj obvezni okvir njegovega pisanja že dan: sodobni človek je brezupno ujet v nevrotični krog svoje eksistence, okolje je sovražno, ljudje so ravnodušni, njegova lastna psiha obrnjena proti njemu. Tema, ali bolje, stanje nemoči, dobro znano tudi z naših odrov.

Zanimivo je, da mlad slovenski dramatik v svoji novi drami ponuja zdravilo za vse te bolezni: ustvarjalno delo. *Stavba**, čeprav se dogaja v odmoru med dvema naletoma delovne ustvarjalnosti, je en sam slavospev očiščevalni in izgrajevalni sposobnosti dela.

Svoje ontološko okolje je Rožanc našel med migracijskimi prekmurskimi zidarji, na tisti skrajni periferiji našega sodobnega družbenega življenja, do

* Marjan Rožanc, *Stavba*. Uprizoritev Odra 57 v Križankah.

kamor novi odnosi med človekom in predmetom njegovega dela še niso prodri. Njegovi ljudje so alienirani med seboj, ker jih razmere silijo, da se alienirajo od svojega dela.

Stavba iz naslova je simbolična za vsako ustvarjalno delo, za osebe v tej igri ima pa tudi konkreten pomen. Stavba je končana, dan plačila je prinesel kuverto s plačilom in neznosno breme brezdolja. Ljudje so zdaj sami s svojo človeško pezo, z odvečkom biološke energije in nenadoma imajo občutek, da so nepotrebni, izprti iz življenjskega dogajanja. Rožanc je ta zdaj že prastari moderni motiv alienacije in nekomunikativnosti razpel med nekaj karakteroloških prototipov z značilnimi imeni. Veliki hoče obvladovati svojo okolico in tako samemu sebi dokazuje, da eksistira, Mali je psihični zajedalec in se ukvarja z zbiranjem šare, stara dva sta že mrtva in njihovi refleksi delujejo samo še defenzivno, za obrambo negibnosti. Najbolj zanimiv lik je Grbavi, on je že zaradi grbe predisponiran k iskanju in gledanju navznoter in nam je zato človeško bližji.

V *Perspektivah* se igra prav lepo bere. Dialog je spretno napisan, Rožanc ima dobro oko za stvari, ki se dogajajo, kadar se nič ne dogaja, in za pomembnost nepomembnega. Hibe se pokažejo, ko jo gledamo na odru. Avtor očitno še nima dovolj odrskih izkušenj. Ponavljanja, ki jih je v tekstu precej, posebno v drugem dejanju, in ki pri branju dobro izpolnjujejo svoj namen, dobijo v ustih igralcev drug pomen in prispevajo k dolgočasju. Naši igralci očitno niso doma v podobnem žanru. Naravnost katastrofalno pa se je čutilo pomanjkanje režijskega koncepta. Polde Bibič je, kolikor razumem, fungiral bolj kot v. d. režije, ki je bila skupna. In to je imelo za posledico, da je stil predstave skakal iz naturalizma v simbolizem in skoraj bi rekel v nadrealizem. Ta dezorientiranost je bila za predstavo usodna. Tudi podobne, bolj ali manj prostovoljno sestavljene skupine, morajo delati po nekakšnem vodilu in pri modernih, eksperimentalnih tekstih bi morala biti režiserjeva roka še posebno močna in zanesljiva.

Od igralcev, ki so tako pluli vsak po svojem kompasu, sta najpravilnejši kurz ubrala Tone Slodnjak in Danilo Benedičič. Posebno Slodnjak je očaral z dosledno in za njegov osebni repertoar novo kreacijo otožnega in mehkega lika Grbavega. Benedičič je razvil svoj osebni stil moderne, nervozne igre, ki je med našimi igralci redka in vsekakor dobrodošla. Veliki, tiran in motor vseh dialogov, je bil Lojze Rozman, za moj občutek nekoliko preveč rutinsko rozmanovski in premalo rožančevski. Priznam, da njegova naloga ni bila lahka, v Velikem je grešil tudi avtor. Ta figura preveč govori o svoji tiranski oblasti nad drugimi, preveč razmetava svojo težo, da bi bila lahko resnično gospodovalna. Prava moč, kot vedo vsi tirani, se kaže v molku. Ne morem razumeti, kaj je obšlo Braneta Ivanca kot Mladega. Ta sicer zanesljivi igralec, ki nas zna večkrat presenetiti z lepimi liki, je to pot igral, hitel v dikciji in sunkovito gestikuliral v najslabši tradiciji prvih letnikov igralske akademije.

Morda pa je hotel režiser s takim napačnim prijemom poživiti odrsko dogajanje. Danes dolgčas, ki veje z odra, sicer ni več očitek, goji ga dober del moderne dramatike. Toda (nedvomno hoteni) *tedium*, ki je vladal na odru v Križankah na premieri, je bil celo za — kot pravi Bogdan Pogačnik — v glavnem mlado in rahlo snobovsko publiko, ki hodi na križevniške premiere, bržčas malo preveč.

Aleksander Čolnik